

УДК 378 (374.1)

ОЛЕНА КОЛОДІЙ
(Полтава)

ВИХОВАННЯ ПАТРІОТИЧНИХ ЦІННОСТЕЙ У МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ-АГРАРНИКІВ

Досліджено формування професійно важливих якостей майбутніх фахівців-аграрників у контексті виховання їх патріотичних цінностей.

Ключові слова: студент, спеціаліст-аграрій, виховання, патріотизм, патріотичні цінності.

Патріотизм є наріжною духовною цінністю, яка знаходить своє висвітлення у працях філософів, педагогів, психологів: Платона, Аристотеля, Цицерона, Я. Коменського, П. Гольбаха, Ж.-Ж. Руссо, Г. Песталоцці, А. Дістервега, К. Ушинського, С. Гессена, К. Поппера. На терені СНД до проблеми патріотизму звертаються Є. Бе-

лозерцев, А. Валєєв, І. Льїн, М. Нікандров та ін. Сучасні аспекти формування патріотизму дітей та молоді досліджуються в працях О. Вишневецького, В. Кузя, М. Левківського, Г. Пустовіта, Ю. Руденка, О. Сухомлинської, М. Ярмаченка та ін.

Суттєвим на сучасному етапі є концептуальне поглиблення аналізу поняття «патріотизм» як важливого особистісного та суспільного феномену [4; 5; 8; 12]. При цьому формування патріотизму постає важливим завданням сучасного фахівця. Цей висновок відповідає закону України «Про освіту», де говориться: «метою освіти є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, розвиток її талантів, розумових і фізичних здібностей, виховання високих моральних якостей, формування громадян, здатних до свідомого суспільного вибору, збагачення на цій основі інтелектуального, творчого, культурного потенціалу народу, підвищення освітнього рівня народу, забезпечення народного господарства кваліфікованими фахівцями» [5, с. 3-4]. У «Національній доктрині розвитку освіти України у XXI столітті» наголошується, що «головна мета української системи освіти – створити умови для розвитку самореалізації кожної особистості як громадянина України, формувати покоління здатне навчатися впродовж життя, створювати й розвивати цінності громадянського суспільства» [12, с. 4-5]. Аналіз державних документів [3] засвідчує, що у цілому в них йдеться про розвиток: 1) особистості як суб'єкта цінностей; 2) громадянина як патріотичного суб'єкта; 3) фахівця як суб'єкта діяльності. Зрозуміло, що ці три аспекти мають розглядатися у системній цілісності.

Отже, метою статті є дослідження професійно важливих якостей майбутніх фахівців-аграрників у контексті виховання їх патріотичних цінностей.

Аналіз наукових педагогічних джерел дозволяє дійти висновку, що інтенсифікація процесу професійного навчання не могла не позначитися на якісній стороні підготовки фахівця-аграрника. При цьому професіонал роботодавцями, як правило, розглядається у відриві від своїх особистісних, людських якостей. Особливо зазначена тенденція стосується фахівців-аграрників, оскільки вони є представниками професій типу «людина – техніка», «людина – знакова система» «людина – людина», де часом неможливо відокремити професійні якості від особистісних [15, с. 14-24].

Важливо, що у дослідженнях В. Горшкова, К. Богатирьова, Л. Курбацької, М. Коротеєва, А. Уланчук, І. Рудченко, М. Саєнко, Л. Михайлової, В. Ярової, Г. Квасникової, В. Шусть та ін. зазначається залежність ефективності сільськогосподарського виробництва від якості професійної діяльності фахівців, проте не визначається ступінь впливу сформованих особистісних якостей фахівців агропромислового комплексу на результати їхньої праці. Відтак, як пише Р. Косодій, здатність до праці є сукупністю природних фізичних, інтелектуальних, моральних якостей, дарувань і нахилів, якими володіє кожен здоровий організм, людська особистість [9]. При цьому, зазначає В. Шусть, не всі необхідні якості даються фахівцеві від народження, оскільки вони розвиваються й удосконалюються головним чином у свідомий період життя: у процесі професійного виховання, навчання та освіти, тобто спеціальної підготовки в аграрному навчальному закладі і наступній практичній виробничій діяльності у сфері сільського господарства [15]. Отже, професійні якості особистості є збереженням результатом попереднього її буття у вигляді набутих здібностей до праці. К. Богатирьов вважає критерієм якості навчання фахівців у вищому навчальному аграрному закладі відповідність їхньої підготовки вимогам, що випливають із сучасного етапу розвитку ринкової економіки і виробничих відносин [2]. При цьому аграрний ринок, як зазначають С. Живора, Л. Михайлова, С. Іванюта, найвище цінує в людині її сумлінну працю як головний прояв життєдіяльності й основну сферу самоствердження, розвитку позитивної Я-концепції, що прямо пов'язано із формуванням у майбутніх аграрників громадянських якостей та цінностей, серед яких патріотичні переконання постають стрижневими.

Зазначимо, що багатогранність та складність процесу становлення, розвитку і формування особистості, проблема реалізації її можливостей і устремлень є

об'єктом дослідження багатьох існуючих наук. Важливим аспектом соціалізації особистості є процес набуття нею професійно важливих якостей з позиції аксіологічного, особистісно орієнтованого підходу у роботах Е. Зеєра, О. Леонт'єва, І. Лернера, С. Рубінштейна й ін.

Е. Зеєр виділяє такі стадії професійного становлення фахівця: 1) формування професійних намірів, пов'язане з усвідомленим вибором професії; 2) професійна підготовка, спрямована на освоєння системи професійних знань, умінь, навичок, формування соціально-значимих і професійно важливих якостей; 3) професіоналізація, що включає адаптацію в професії, професійне самовизначення, придбання професійного досвіду, розвиток властивостей і якостей особистості, необхідних для кваліфікованого виконання професійної діяльності; 4) майстерність, що припускає якісне, творче виконання професійної діяльності [6].

Відтак, в педагогіці виявляється проблема професійного становлення особистості. Як пише В. Куценко, термін «професіонал» – це міждисциплінарна категорія, інтегральне новоутворення людини як особистості і як індивідуальності, як суб'єкта професійної діяльності і професійного шляху. Це, насамперед, характеристика фахівця, здатного вийти за межі власної діяльності для її аналізу, оцінки і корекції. При цьому категорії «професійний розвиток» і «професійне навчання» означають ті зміни, що відбуваються з людиною в ході професіоналізації, але тільки перша описує становлення професійних здібностей, а друга – нагромадження професійного досвіду [10].

Зазначимо, що термін «професійний шлях особистості» тотожний термінам «професійна біографія» і «професіоналізація» та розкриває сутність цілісного процесу набуття професійного досвіду і майстерності. Під терміном «професійне становлення» В. Куценко розуміє розвиток особистості в процесі навчання професії, одержанні професійної освіти, підготовки до виконання професійної діяльності [10].

Загалом, процес професійної підготовки є динамічним, цілеспрямованим процесом, однією з цілей якого є формування комплексу професійних якостей особистості. Отже, незалежно від того, наскільки якісно цей процес організований, сам по собі він не впливає на професійне становлення майбутнього фахівця, якщо цілі даного процесу не збігаються з внутрішньою позицією студента, його потребами, інтересами, установками і ціннісними орієнтаціями [15], до яких відноситься й патріотизм – як якість особистості, її особистісне новоутворення.

Дослідник А. Марков підкреслює, що професіоналізм людини – це не тільки досягнення нею високих професійних результатів та продуктивності праці, але й наявність психологічних компонентів – внутрішнього ставлення людини до праці, стан її психічних властивостей. Важливо, що у процесі аналізу професійної діяльності людини необхідним є подолання технократичних міфів, коли професіоналізм розглядається як оволодіння новими технологіями, засобами, залишаючи осторонь мотиви поведінки людини, її відповідальність за наслідки своєї діяльності. При розгляді й оцінці професіоналізму великого значення набуває те, що рухає людиною у професії, з яких ціннісних орієнтацій вона виходить, заради чого вона займається даною справою та які внутрішні ресурси добровільно, за внутрішнім спонуканням вкладає у свою працю [11].

Відповідно до поглядів Б. Ананьєва і К. Абульханової-Славської активність (у тому числі й навчальна та виробнича) є діяльною участю у соціальних процесах. Ефективність (продуктивність) активної діяльності зумовлена, за Т. Шамовою, позитивним ставленням до цієї діяльності і системою стійких мотивів. Активність за Г. Щукіною, як показник масштабу розвитку особистості, свідчить про прагнення проникнути в суть явищ, застосовувати нові прийоми подолання труднощів, вносити елементи новизни в способи діяльності, приводить до зміни особистісних характеристик людини і служить джерелом для самореалізації і саморозвитку [16]. Таким чином, активізація професійного становлення студентів означає розвиток у

них критичного мислення на основі рефлексивних процесів; формування умінь і навичок здобуття нових знань і способів їхньої реалізації в професійній діяльності; розвитку їх аутопсихологічної компетентності, що в цілому забезпечить процес саморозвитку і самокерування на всіх етапах професійного становлення. Усі форми професійної активності, як відзначає Ю. Поваренков, здійснюються виконання трьох основних функцій: формування особистості і діяльності професіонала; забезпечення ефективної реалізації діяльності працівника; саморегуляції або самодетермінації професійного становлення особистості [13].

Н. Калугін зазначає, що успішність діяльності фахівця визначається не тільки рівнем професійних знань, умінь і навичок, але й ступенем сформованості професійно особистісних якостей фахівця, які «покликані забезпечити її успішний трудовий старт і високі виробничі показники» [7, с. 21-23]. С. Батишев високо цінує «професійно значимі для особистості і суспільства якості, що дозволяють людині найбільш повно реалізувати себе в конкретних видах трудової діяльності» [1, с. 33]. В. Шадріков підносить роль здібностей людини, виокремлюючи «індивідуальні якості суб'єкта діяльності, що впливають на ефективність діяльності й успішність її освоєння» [14, с. 66].

Аналіз наукових педагогічних джерел дозволяє дійти висновку про важливі якості фахівця, які одночасно є і особистісними якостями, що окреслюють характеристику його професійної діяльності. До таких вчені відносять наступні: професійну мобільність, самостійність у професійній діяльності, почуття колективізму, відповідальність, заповзятливість, готовність до навчання новим професіям і самоосвіти, працьовитість, здатність до прийняття відповідальних рішень та їхньої реалізації, вибору сфери діяльності й саморегуляції поведінки [1]. Таким чином, до професійно значимих якостей студента-аграрника як майбутнього фахівця можна віднести якості, які потрібні в діяльності фахівців даної професії та впливають на успішність навчальної діяльності студента, дають йому можливість найбільш повно реалізувати себе і забезпечують надалі високу якість його професійної діяльності. Зауважимо, що в працях вітчизняних науковців формування професійно важливих якостей майбутніх спеціалістів-аграрників розглядається лише в контексті формування загальних професійних установок індивіда [15].

У цілому, серед розглянутих професійно-особистісних якостей студента-аграрника, патріотизм як любов до рідного краю постає однією з важливих характеристик майбутнього фахівця аграрної галузі. Особливо це стосується становлення фахівця незалежної української держави, в якій споконвічно культивувалися численні аграрні традиції. Зокрема на Полтавщині протягом останніх ста років працювали засновники сільськогосподарської науки – В. Докучаєв, М. Вавілов, В. Вернадський та сучасні патріоти землі, теоретики і практики ґрунтозахисного ведення землеробства – Ф. Моргун, С. Антоненко, О. Коросташов, які мають величезний вплив на формування громадянської позиції та патріотичного світогляду випускників аграрних вищих навчальних закладів. Дослідження виховання патріотичних цінностей у майбутніх фахівців-аграрників безперечно потребує подальшого теоретичного та експериментального вивчення з метою поглиблення громадянсько-патріотичних переконань.

ЛІТЕРАТУРА

1. Батишев С. Я. Профессиональная педагогика / С. Я. Батишев. – М. : Профессиональное образование, 1997. – 512 с.
2. Богатырев К. А. К вопросу о критериях оценки эффективности профессиональной подготовки кадров для агропромышленного комплекса / К. А. Богатырев // Науковий вісник ПДПУ ім. К. Д. Ушинського: зб. наук. праць. – Одеса, 2001. – Вип. 12. – С. 134-139.
3. Вознюк О. В. Цільові орієнтири розвитку особистості у системі освіти: інтегративний підхід: Монографія / О. В. Вознюк, О. А. Дубасенюк. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2009. – 684 с.
4. Державна національна програма «Освіта». Україна XXI століття. – К. : Райдуга, 1994 – 62 с.
5. Закон України «Про освіту». – К. : Генеза, 1996. – 36 с.

6. Зеер Э. Ф. Психолого-педагогические проблемы инженерно-педагогического образования: сб. науч. тр. / Э. Ф. Зеер. – Свердловск, 1986. – 205 с.
7. Калугин Н. И. Профессиональная ориентация учащихся / Н. И. Калугин, А. Д. Сазонов, В. Д. Самоенко. – М. : Просвещение, 1983. – 19 с.
8. Концепція національного виховання // Освіта. – 1996. –7 серп.
9. Косодій Р. П. Соціально-економічні аспекти розвитку трудових ресурсів в аграрній сфері : дис. ... канд. екон. наук : 08.07.02 / Р. П. Косодій; Сумський національний аграрний ун-т. – Суми, 2002. – 217 с.
10. Куценко В. І. Фахова освіта в Україні та її трансформування в умовах переходу до ринкових відносин / В. І. Куценко [та ін.]. – Х. : Акта, 1996. – 386 с.
11. Марков А. С. К вопросу о путях формирования профессионализма // [Электрон. ресурс] А. С. Марков // Интернет-журнал «Образование: исследовано в мире». – Режим доступа: <http://www.oim.ru/reader?nomeг=267.asp> свободный. – Заголовок з екрану.
12. Національна програма патріотичного виховання населення, формування здорового способу життя, розвитку духовності та зміцнення моральних засад суспільства. / Офіційний вісник України. Щотижневий збірник актів законодавства. – № 37. – 1999. – С. 33-46.
13. Поваренков Ю. П. Психологическое содержание профессионального становления человека / Ю. П. Поваренков. – М. : УРАО, 2002. – 160 с.
14. Шадриков В. Д. Психология деятельности и способности человека: учеб. пособие / В. Д. Шадриков. – М. : Логос, 1998. – 320 с.
15. Шусть В. В. Формування професійної відповідальності майбутніх спеціалістів у вищому навчальному аграрному закладі // Дис.... канд. педагог. наук. – 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. – Київ, 2009. – 273 с.
16. Шукина Г. И. Активизация познавательной деятельности учащихся в учебном процессе / Г. И. Шукина. – М. : Просвещение, 1979. – 160 с.

ЕЛЕНА КОЛОДИЙ

ВОСПИТАНИЕ ПАТРИОТИЧЕСКИХ ЦЕННОСТЕЙ У БУДУЩИХ СПЕЦИАЛИСТОВ-АГРАРИЕВ

Исследовано формирование профессионально важных качеств будущих специалистов-аграриев в контексте воспитания их патриотических ценностей.

Ключевые слова: студент, специалист-аграрий, воспитание, патриотизм, патриотические ценности.

OLENA KOLODY

PATRIOTIC VALUES EDUCATION IN FUTURE SPECIALISTS-AGRARIAN

Forming professionally important features of future specialists-agrarian in the context of their patriotic values education is investigated.

Keywords: student, specialist-agrarian, education, patriotism, patriotic values.

Одержано 14.09.2010, рекомендовано до друку 29.12.2010.